

ВРЕМЕ НА ГЛАГОЛА.

СЪВМЕСТНА УПОТРЕБА НА ГЛАГОЛНИТЕ ВРЕМЕНАТА

В българския език съществуват девет глаголни времена:

Тази граматична категория изразява отношението, в което говорещото лице възприема и представя действието спрямо момента на говоренето (**прости глаголни времена**)

- **сегашно време**
- пиша
- **минало свършено време**
- писах
- **бъдеще време**
- ще пиша

или спрямо друг допълнителен ориентационен момент, който предхожда или следва момента на говоренето (**сложни глаголни времена**)

- **минало несвършено време**
- пишех
- **минало неопределено време**
- писал съм
- **минало предварително време**
- бях писал
- **бъдеще време в миналото**
- щях да пиша

=====

- *** бъдеще предварително време**
- ще съм писал
- *** бъдеще предварително в миналото**
- щях да съм писал

* двете глаголни времена не са предвидени в курса на обучение

СЕГАШНО ВРЕМЕ

Глагол в сегашно време означава действие, което се извършва в момента на говоренето, или състояние, което съществува в момента на говоренето (работя, лежа).

Освен това основно значение и тази главна употреба сегашно време има и други значения и употреби:

- **изразява една общовалидна истина**
Човек се учи, докато е жив.
- **изразява обичайно действие, което се повтаря**
Всяка сутрин ставам рано, обличам се, закузвам и излизам.
- **постоянно действие или състояние**
дишам, зная, обичам
- **изразява минало действие - това е сегашно историческо време**
През 1878 година България се освобождава от турско робство.
- **изразява сигурно бъдещо действие**
Утре отиваме на Витоша.
- **изразява близко бъдещо действие**
Идвам след малко
- **изразява заповед**
Вземаш пари, отиваш в магазина и купуваш захар!
- **изразява едно обяснение, разяснение**
Вземате трамвая, слизате на третата спирка и тръгвате наляво.

МИНАЛО СВЪРШЕНО ВРЕМЕ

Глагол в минало свършено време означава действие, извършено и завършено преди момента на говоренето.

Конкретният момент в миналото, когато е извършено и завършено действието, е ясно и точно определен. Този момент може да бъде изразен винаги, когато говорещият и слушащият намерят това за необходимо:

Вчера говорих по телефона.

Снощи в 9 часа говорих по телефона.

БЪДЕЩЕ ВРЕМЕ

Глагол в бъдеще време означава действие, което може или което трябва да се извърши след момента на говоренето.

Формите за бъдеще време се образуват с помощта на частицата *ще* и формите за сегашно време на глагола:

1л.; ед.ч. *ще работя*

1л.; мн.ч. *ще работим*

2л.; ед.ч. *ще работиш*

2л.; мн.ч. *ще работите*

3л.; ед.ч. *ще работи*

3л.; мн.ч. *ще работят*

Действието може да се осъществи, но може и да не се осъществи.

Ще пиша писмо. Ще замина за Варна.

Освен основното си значение и основната си употреба бъдеще време има и други допълнителни значения и употреби

МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ВРЕМЕ

Същност:

Изразява минало действие, за което не се знае дали е прекратено, или продължава да се извършва в момента на говорене.

Боби и Димо играеха шах.

Те пиеха студена вода

Цветето увяхваше .

МИНАЛО НЕОПРЕДЕЛЕНО ВРЕМЕ

Същност:

- **Минало неопределено време означава резултат от минало действие.**

Например: Премръзнал съм, защото цял ден студувах.

- **То означава и минало действие, което се свързва с момента на общуването чрез резултата си.**

Например: Цяла нощ съм спал, а сега пак ми се спи.

- **С формите за минало неопределено време означаваме и минало действие като постоянна характеристика на подлога.**

Например: Кирил и Методий са създали първата старобългарска азбука.

Образуване:

Формите за минало неопределено време се образуват, като се свърже минало свършено деятелно причастие на глагола със спомагателния глагол „*съм*“ в сегашно време.

1л.; ед.ч. *писал, -а, -о съм*

1л.; мн.ч. *писали сме*

2л.; ед.ч. *писал, -а, -о си*

2л.; мн.ч. *писали сте*

3л.; ед.ч. *писал, -а, -о е*

3л.; мн.ч. *писали са*

Отрицателните форми се образуват с отрицателната частица „*не*“ и положителната форма:

1л.; ед.ч. *не съм писал, -а, -о*

1л.; мн.ч. *не сме писали*

2л.; ед.ч. *не си писал, -а, -о*

2л.; мн.ч. *не сте писали*

3л.; ед.ч. *не е писал, -а, -о*

3л.; мн.ч. *не са писали*

Употреба:

- Минало неопределено време не се използва като основно глаголно време в разкази за минали събития. То най-често се среща като помощно глаголно време в текстове, в които основното глаголно време е сегашно. С него обикновено се описва състоянието на героя:

Бегачите приближават финала.

Те целите са плувнали в пот.

- Минало неопределено време се употребява, за да се означа действие, на което говорещия не е бил свидетел, но съди за него по резултата:

Някой е откраднал химикала ми, няма го.

МИНАЛО ПРЕДВАРИТЕЛНО ВРЕМЕ

Същност:

- Минало предварително време означава резултат от минало действие, който се свързва с минал момент, за който се говори.

Например:

Бях чел, затова знаех, когато ме изпитаха.

Бях играл до късно, затова закъснях да се прибера за вечеря.

Образуване:

Формите за минало предварително време се образуват, като се свърже минало св. деят. причастие на глагола със спомаг. глагол „съм“ в минало несв. време.

1л.; ед.ч.	бях писал, - а, - о	1л.; мн.ч.	яхме писали
2л.; ед.ч.	беше (бе) писал, - а, - о	2л.; мн.ч.	бахте писали
3л.; ед.ч.	беше (бе) писал, - а, - о	3л.; мн.ч.	бахта писали

Отрицателните форми се образуват с отрицателната частица „не“ и положителната форма:

1л.; ед.ч.	не бях писал, -а, -о	1л.; мн.ч.	не бяхме писали
2л.; ед.ч.	не беше (бе) писал, - а, - о	2л.; мн.ч.	не бахте писали
3л.; ед.ч.	не беше (бе) писал, - а, - о	3л.; мн.ч.	не бахта писали

Употреба:

- Минало предварително време употребяваме преди всичко в повествования, в които основното глаголно време е минало свършено.

Например:

Иван се скри под миндера и започна да нагъва сладкото. Когато баба му го откри, той го беше изял.

- Минало предварително време се употребява и когато искаме да подчертаем, че едно минало действие е извършено преди друго

Например:

Дъждът вече беше завалял, когато влязоха в хижата.

БЪДЕЩЕ ВРЕМЕ В МИНАЛОТО

Същност:

Бъдеще време в миналото означава действие, което е бъдеще спрямо минал момент. Например:

Вчера щяхме да ходим на излет, но заваля.

Употреба:

По значение бъдеще време в миналото е много близко до бъдеще време. Затова и двете глаголни времена са взаимозаменяеми.

Например:

✓ Мислех, че щеше да завали. бъдеще време в миналото	✓ Мислех, че ще завали. бъдеще време
---	---

Образуване:

Формите за бъдеще време в миналото се образуват от спомагателния глагол „ща“ в минало несв. време, съюза „да“ и формата на спрегания глагол в сег. време.

1л.; ед.ч.	щях да пиша	1л.; мн.ч.	щяхме да пишем
2л.; ед.ч.	щеше да пишеш	2л.; мн.ч.	щяхте да пишете
3л.; ед.ч.	щеше да пишеш	3л.; мн.ч.	щяха да пишат

Отрицателните форми се образуват по два начина. По-често се употребяват отрицателните форми, образувани от неизменяемото съчетание „нямаше да“ и спрегания глагол в сегашно време:

1л.; ед.ч.	нямаше да пиша	1л.; мн.ч.	нямаше да пишем
2л.; ед.ч.	нямаше да пишеш	2л.; мн.ч.	нямаше да пишете
3л.; ед.ч.	нямаше да пишеш	3л.; мн.ч.	нямаше да пишат

Отрицателни форми се образуват и с отрицателната частица „не“ и положителната форма. Тези форми обаче се употребяват много по-рядко:

1л.; ед.ч.	не щях да пиша	1л.; мн.ч.	не щяхме да пишем
2л.; ед.ч.	не щеше да пишеш	2л.; мн.ч.	не щяхте да пишете
3л.; ед.ч.	не щеше да пишеш	3л.; мн.ч.	не щяха да пишат

ОБОБЩЕНО

ВРЕМЕ	ПРИМЕР	ОБРАЗУВАНЕ	
СЕГАШНО <i>PRASENS</i>	пиша	I спр.-Е II спр.- И III спр.-А; -Я	в 3 лице,Ед.ч.
МИНАЛО СВЪРШЕНО <i>AORIST</i>	писах	-х --- ---	1. - хме 2. - хте 3. - ха
БЪДЕЩЕ <i>FUTURUM</i>	ще пиша няма да пиша има да пиша не ще пиша	ще + сегашно време на глагола	
МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО <i>IMPERFEKT</i>	пиших	- х - ше - ше	1.-хме 2.-хте 3.-ха от „съм“ --> бях,бъдех
МИНАЛО НЕОПРЕДЕЛЕНО <i>PERFEKT</i>	писал съм (бил съм)	минало свършено деятелно причастие + съм от „съм“ --> бил,била..+съм	
МИНАЛО ПРЕДВАРИТЕЛНО <i>PLUSQUAM-PERFEKT</i>	бях писал (беше писал)	минало свършено деятелно причастие + минало несвършено време на „съм“	
БЪДЕЩЕ В МИНАЛОТО <i>FUTURUM PRETERITI</i>	щях да пиша нямаше да пиша	мин.несвършено време на „ща“ + сегашно време на глагола	
БЪДЕЩЕПРЕДВАРИТЕЛНО <i>FUTURUM EXAKTUM</i>	ще бъда писал ще съм писал няма да съм писал	бъдеще време от„съм“ + минало свършено деятелно причастие	
БЪДЕЩЕ ПРЕДВАРИТЕЛНО В МИНАЛОТО <i>FUTURUM EXAKTUM PRETERITI</i>	щях да съм писал нямаше да съм писал (щях да бъда писал)	бъдеще време в миналото на „ща“ = <u>щях</u> + да съм (да бъда) + минало свършено деятелно причастие	

СЪВМЕСТНА УПОТРЕБА НА ГЛАГОЛНИТЕ ВРЕМЕНА

Съвместната употреба на глаголните времена се определя преди всичко от отношенията на събитията, за които се съобщава към момента на говоренето. То зависи също и от отношението на второстепенните събития към основните - дали са едновременни с тях, предходни или следходни.

В различните видове текст едно от глаголните времена се употребява по-често от другите. То се нарича основно глаголно време и предава основните събития в текста. Второстепенните действия се предават с така наречените помощни глаголни времена.